

Т. 8. – 1977. – 927 с.; Т. 9. – 1978. – 916 с.; Т. 10. – 1979. – 658 с.; Т. 11. – 1980. – 699 с.

СФУМ – Словник фразеологізмів української мови. / Відп. редактор В.О. Винник. – К.: Наукова думка, 2008. – 1097 с.

Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. / Пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. – М.: Прогресс. – Т. 1. – 1964. – 562 с.; Т. 2. – 1967. – 671 с.; Т. 3. – 1971. – 827 с.; Т. 4. – 1973. – 855 с.

Стаття надійшла до редакції 26. 04.13.

Загоруйко А. А., студ.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка

ЗООНИМ "СОБАКА" И ОСОБЕННОСТИ ЕГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ В ЛИНГВОКУЛЬТУРОМ ПРОСТРАНСТВЕ РАЗНЫХ НАРОДОВ

В статье рассмотрен зоологический термин "собака", а именно история его происхождения, функционирования и трактовка в лингвокультурном пространстве разных народов; исследован процесс адаптации термина "собака" в украинском языке.

Ключевые слова: зоологическая терминология, психопомп, фразеологизм, адаптація

Zagoruiko A. A., stud.,

FUNCTIONING OF THE TERM "DOG" IN UKRAINIAN LANGUAGE

The article gives information about the zoological term "dog" and namely about the history of its origin, function, and interpretation in linguistic area of different nations; the adaptation of the term "dog" was investigated in Ukrainian language.

Keywords: a zoological terminology, a psychopomp, a phraseologism, an adaptation.

УДК 811.14'02

Звонська Л.Л., д.філол.н., проф.,

Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПОЕЗИЯ СОЛОНА У ЛІНГВОПРАГМАТИЧНОМУ ВИМІРІ

У статті досліджується поетична спадщина Солоня як суспільно-політичного діяча Афінів періоду формування демократії, висвітлюються вербальні засоби маніфестації громадянських, філософських та етичних ідей поета.

Ключові слова: Солон, афінська демократія, давньогрецька лірика, елегія, ямб, лінгвопрагматика.

Дослідження мовної маніфестації філософських та політичних поглядів античності не втрачало своєї актуальності у європейському континуумі, а в сучасній ситуації глобалізації набуває особливої гостроти. Питання, які активно розроблялися в прозових і поетичних творах стародавніх греків, та громадянські й етико-правові відповіді на них мають значущість і в наш час, особливо на початковому етапі демократизації нашої країни.

Глибокі зміни, які відбувалися у грецькому суспільстві VII-VI ст. до н.е., знайшли художнє відображення в тогочасній літературі, зокрема в ліричній поезії. Поезія щонайкраще гармоніювала з психологією людей періоду переходу від родової опіки до соборності свободи, до приватної власності і індивідуальної ініціативи. Декламаційна лірика – елегія і ямб – особливо відзначалася неприхованою тенденційністю, безпосередньою участю у політичній боротьбі й цілком однозначною позицією по відношенню до суспільних угруповань [Либан 1972, 102]. Елегійна і ямбічна поезія носила характер тісного спілкування поета з аудиторією, публіцистичної полеміки, роздумів на громадські та особисті теми [Ярхо 1967, 98; Мегела 2007, 49]. Загальногромадянська елегія характерна і для поетичної творчості відомого афінського законодавця Солона (бл. 635-560 рр. до н. е.). Солон провів ряд радикальних реформ, які поклали край свавіллю родової знаті і підготували ґрунт для перетворення Афін в демократичну республіку [Зельин 1964, 149].

Солон відзначався філософським складом розуму (недарма він зараховувався до семи мудреців [Диоген 1979, 77]) і мав неабиякий поетичний дар. У поетичні рядки виливаються його роздуми про причини внутрішніх міжусобиць в державі, про вимоги до громадян його рідних Афін покласти край незгодам, що несуть лихо й загибель країні. У поетичних творах Солон вирішує цілком прагматичні цілі й завдання – роз'яснити зміст проведених ним реформ, спростувати нападки політичних супротивників.

У країні починається смута, і держава вже не в стані стримувати натиск поневолених і знедолених мас. Солон розуміє, що назріває громадянська війна, яка нікого не обмине своїми лихами:

οὕτω δημόσιον καθὼν ἔρχεται οἴκαδ' ἑκάστωι
αὔλειοι δ' ἔτ' ἔχειν οὐκ ἐθέλουσι θύραι,

ὕψηλὸν δ' ὑπὲρ ἕρκος ὑπέρθορεν, ἦρε δὲ πάντως,
εἰ καὶ τις φεύγων ἐν μυχῶι ἤι θαλάμου (3, 27-30)

Так всенародна біда завітає до всіх до господи.

Двері знадвору не хтять владно спинити її;

Перестрибне огорожу вона і напевно спіткає

Навіть того, хто у глиб дому свого заховавсь (Тут і далі поетичні переклади В.П. Маслюка [Мегела 2006, 99-120]).

Тому своє завдання як політичного діяча Солон вбачає у відверненні революційного вибуху шляхом впровадження демократичних реформ:

ταῦτα διδάξαι θυμὸς Ἀθηναίους με κελεύει.

ὡς κακὰ πλείστα πόλει Δυσνομίη παρέχει.

Εὐνομίη δ' εὐκοσμία καὶ ἄρτια πάντ' ἀποφαίνει

καὶ θὰμὰ τοῖς ἀδίκοις ἀχμφιτίθησι πέδας (3, 30-33)

Тож сповістити афінянам про це наказав мені розум.

Як найчисленніших бід місту безправство завдасть;

А доброправство якраз надає розпорядку й звичаю;

Позабиває лихих в пута й кайдани міцні.

Першою і найбільш значною реформою Солона була так звана сейсахтія, тобто знесення боргових каменів на земельних наділах боржників. На цих каменях були записані борги, умова і строк сплати. Сейсахтія одним актом звільняла масу боржників, які потрапляли раніше в особисту залежність від кредиторів і продавались в рабство. У своєму ямбічному вірші, пізнішими, александрійськими упорядниками названому "Мій труд", Солон з гордістю пише про те, що відтепер земля і людина проголошувались вільними:

μήτηρ μεγίστην δαιμόνων Ὀλυμπίων

ἄριστα, Γῆ μέλαινα, τῆς ἐγὼ ποτε

ῥοῦς ἀνείλον πολλὰ χῆμι πεπηγότας·

πρόσθεν δὲ δουλεύουσα, νῦν ἐλευθέρα (24, 4-7)

Ця чорна земля, велика мати всіх

Богів, що на Олімпі, я забрав з полів

Стовпи боргів ганебних, що виднілись скрізь.

Була земля в неволі, зараз вільна вже.

Практичним наслідком сейсахтії стало збільшення числа середніх землевласників, які ставали головною соціальною опорою афінського полісу [Гриневич 1947, 18]. За цією реформою продані в рабство за борги на чужину тепер поверталися на батьківщину:

ἀνήγαγον πρᾶθέντας, ἄλλον ἐκδίκως,

ἄλλον δικαίως, τοὺς τ' ἀναγκαίης ὑπὸ

χρειοῦς φυγόντας γλώσσαυ οὐκετ' Ἀττικὴν
ιέντας, ὡς ἐν πολλαχῆι πλανωμένους (24, 8-12)

В Афіни рідні, богом даний край, тепер
Вернулись ті, що у полон їх продали, -
Одних законно, тих без будь-яких підстав, -
І ті, що від богів втекли й в чужих краях
Блукали десь, забувши рідну мову вже.

Серія інших реформ – закон про земельний максимум, уніфікація мір і ваг, надання багатьом меткам, – ремісникам і торгівцям, – прав афінського громадянства, надання народним зборам вищої державної влади, введення суду присяжних як вищого судового органу Афін – підривала вплив евпатридів і укріпляла соціально-економічне становище середніх прошарків. Проте евпатриди були сильними не лише однією економічною перевагою, а й політичними привілеями, оскільки зайняття ними вищих посад і державне керівництво зберігалися за ними по праву народження. А впровадженням майнового цензу Солон знищив політичні переваги евпатридів і розширив коло повноправних громадян. Законодавством Солона остаточно була оформлена держава і закладені основи афінської демократії, але вже сам Солон, оцінюючи заслуги перед народом, не приховує багато в чому компромісний і обмежений характер своєї політики, намагання примирити бідного з багатим і пише, що

ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας
ἔρεξα καὶ διήλθον ὡς ὑπεσχόμην.
θεσμοὺς δ' ὁμοίως τῶι κακῶι τε καγαθῶι
εὐθέϊαν εἰς ἕκαστον ἀρμόσας δίκην
ἔγραψα... (24, 16-20)

Законів силу і їх міць

З'єднавши з правосуддям, я усе зробив,

Що обіцяв: усім, великим і малим,

Закони написав і дав їм рівний суд.

Після впровадження своїх законів Солон склав повноваження і полишив Афіни. Але при всій широті і всеосяжності реформи Солона не могли, проте, задовільнити всі верстви афінського суспільства. За свідченням Аристотеля, незадоволеними Солонем залишилися дві крайні групи – обмежені в своїх правах і багатствах евпатриди і безземельні або малоземельні громадяни четвертого класу – фети [Аристотель 1937, 68]. В елегіях Солона відображена боротьба між цими угрупованнями, яка з усією гостротою

розгорнулася вже після від'їзду його з Афін. І після багаторічної боротьби в 560 р. до н.е. влада в Афінах перейшла до Пісістрата. Солон сприйняв його тиранію як найбільше лихо рідного міста (λύγρα κακότετα) і ганебне рабство, ярмо якого наклав на себе народ зі своєї ж власної нерозсудливості:

...ἔς δὲ μονάρχου δῆμος ἀνδρείη δουλοσύνην ἔπεσεν

(10, 13-14) одному нерозважно владу віддавши, народ рабство собі вготував.

Проте літературна творчість Солона стосувалася не лише його політичної діяльності; у свої елегії він вносить новий елемент – гномічний. Так, велика елегія, яка пізніше отримала назву "Поради самому собі" носить моралізаторсько-гномічний характер. Він висловлює тут думку про те, що щастя полягає в славі та багатстві, але в поєднанні зі справедливістю; це перегукується з античним баченням чесноти [Доватур 1977, 39]. Сам Солон прагне багатств і подібні бажання вважає цілком природним. Але поет засуджує надмірну погоню за золотом і сріблом, бо однаково багатий і володар великих скарбів і той, хто:

...μόνα ταῦτα πάρεστι,

γαστρὴ τε καὶ πλευρῆι καὶ ποσὶν ἄβρα παθεῖν (14, 3-4) –

Рівний йому і має лише чим потішити живіт, бік і ноги (тобто, що поїсти, на чому лягти і в що одягнутись).

Багатство, яке не поєднується з доброчесністю, Солон осуджує, тому його авторитет і його елегії стають надбанням і християнської літератури. Василь Великий у своїй відомій гомілії Πρὸς τοὺς νεοὺς, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν

ᾠφείλοιντο λόγων (До молоді про те, як можна користатися зі світської літератури) цитує елегії Солона, зокрема, такі рядки:

ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειτόμεθα τῆς ἀρετῆς τὸν

πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ,

χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει □

але ми не проміняємо доброчесності на їхнє багатство, бо вона незмінна, а багатство людське сьогодні належить одному, а завтра – іншому; πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κείται людина не знає межі для багатства (2, 71) [Звонська 2008, 353]. Найрельєфніше судження Солона про людське щастя видно з такого фрагмента:

ὄλβιος, ὦι παῖδες τε φίλοι καὶ μώνυχες ἵπποι

καὶ κύνες ἀγρευταὶ καὶ ξένος ἀλλοδαπός (13) –

Щасливий той, в кого є діти і друзі, і бистроногі коні, й мисливські собаки, і приятель на чужині.

Але коли природні людські бажання перетворюються в ненаситність, жадобу, надмірність, то це призводить до покарання (τίσις Ζηρός – Зевсова кара). Засуджуючи нажите нечесним шляхом багатство, поет пише:

ἀρχὴ δ' ἐξ ὀλίγου γίγνεται ὡς τε πυρός
φλαύρη μὲν τὸ πρῶτον, ἀνιηρὴ δὲ τελεῖται (1, 14-15) –

Початок бере воно з малого, як вогонь

Із іскри, а потім стає тягарем.

Про високі моральні вимоги Солона і до самого себе свідчить єдиний збережений вірш, написаний тетраметром трохеїчним (23, 1-25). Вороги роблять закид Солону, що не настільки він глибокодумний і розсудливий (οὐκ ἔφυ Σόλων βαθύφρων οὐδὲ βουλήεις ἀνὴρ), якщо не зумів скористатися владою для примноження багатств або, навіть, стати тираном в Афінах. На що поет відповідає, що він служив народу безкорисливо (οὐ μάτην ἔερδον).

Оцінюючи свої заслуги перед афінськими громадянами, Солон водночас дає відсіч усім недоброзичливцям і огудникам його реформ:

τῶν οὐνεκ' ἀλκὴν πάντοθεν ποιούμενος
ὡς ἐν κυσὶν πολλῆσις ἔστραφην λύκος (24, 26-27) –

Нападки з всіх боків я відбивав, як міг,

Неначе вовк отой між зграєю собак.

Коли Пісістрат встановив тиранію в Афінах, Солон з гіркотою звертається до народу, який призвів до лих в державі, подібно до того, як стихійні лиха завдають шкоди природі:

ἐκ νεφέλης πέλεται χιόνος μένος ἠδὲ χαλάζης,
βροντὴ δ' ἐκ λαμπρῆς γίγνεται ἀστεροπῆς.
ἀνδρῶν δ' ἐκ μεγάλων πόλις ὄλλυται, ἐς δὲ μονάρχου
δῆμος ἀνδρείη δουλοσύνην ἔπεσεν (9, 11-14) –

З темної хмари і градом ударить, і снігом посипле;

Від блискавиці-стріли небо розлоге двигтить,

Місто ж – од надто великих мужів: одному нерозважно

Владу віддавши, народ рабство собі вготував.

Засуджуючи нерозсудливість народу, Солон закликає його до пильності. При цьому для підсилення емоційності він використовує слова із поступово зростаючим значенням (γλώσσα, ἔπη, ἔργα), користуючись специфічним прийомом градації:

εἰς γὰρ γλώσσαν ὀράτε καὶ εἰς ἔπη αἰμύλου ἀνδρός,

εἰς ἔργον δ' οὐδὲν γιγνόμενον βλέπετε (8, 7-8)

Тож звертайте увагу на слова, на мову

Облесної людини, на справи його дивіться.

Поетична мова Солон багата художньо-стилістичними засобами вираження думки. У своєму першому поетичному творі – елегії на взяття мегарцями Саламіна – Солон майстерно використовує іронію:

εἶπν δὴ τοτ' ἐγὼ Φολεγάνδριος ἢ Σικινίτης

ἀντί γ' Ἀθηναίου πατριδ' ἀμειψάμενος

αἴψα γὰρ ἀν φάτις ἦδε μετ' ἀνθρώποισι γένοιτο·

Ἀττικὸς οὗτος ἀνὴρ τῶν Σαλαμιναφετῶν (2, 3-6)

О волів би я бути жителем Фолегандру чи Сікініту (*найменші з Кікладських островів*), щоб не зватися афінянином, бо пішла вже між людьми чутка: "Жодного з жителів Аттики не було серед тих, хто відвоював Саламін".

Солон виступає як патріот Афін, пристрасний поборник їх процвітання і щастя. До рідної землі він звертається, використовуючи епітети: *μήτηρ μεγίστη δαμόλιων Ὀλυμπίων ἄριστα, Γῆ μέλαινα* (24, 4-5) – чорна земля, наймогутніша і найкраща мати Олімпійських богів. Промовисті епітети вживає Солон для позначення і негативних явищ: *χολούμενος γῆρας* – гнітюча старість, *ἄκλειστος θάνατος* – неоплаканна смерть, *δίκη σκολίη* – несправедлива кара, *ἔργα ὑπερφηάνα* – зарозумілі вчинки, *ἀργαλές δουλοσύνη* – болісне рабство.

Користується Солон і перефразою, яка полягає в заміні назви реалії описом її ознак або особливостей: *Ἀθηναίης τε καὶ Ἡφαίστου πολυτέχνεω ἔργα* – справи Афіни і вправного в багатьох ремеслах Гефеста, тобто мистецтва; *Ὀλυμπιάδων Μουσέων δῶρα* – дари Муз Олімпійських, тобто мистецтва і науки; *Παιῶνος πολυφαρμάκου ἔργου ἐχόντες* – ті, хто займається справою Пеона, котрий знає чимало цілющих ліків, тобто лікарі; *Μνημοσύνης καὶ Ζηῆδος Ὀλυμπίου ἄγλαα τέκνα* – блискучі дочки Мнемосіни і Зевса Олімпійського, тобто Музи.

Серед інших тропів Солон часто вдається до персоніфікації. Речі і явища наділяються властивостями людини, що підсилює вплив художнього слова на слухача. Абстрактні поняття (лихо, справедливість), нежива природа (земля), явища суспільного життя (неволя, війна) набувають ознак, притаманних живим істотам:

οὐδὲ φυλάσσονται σεμνὰ Δίκης θέμεθλα

ἢ σιγῶσα σύνοιδε τὰ γιγνόμενα πρὸ τ' ἐόντα,

τῶι δὲ χρόνῳ πάντως ἦλθ' ἀποτείσομένη (3, 14-16) –

Чи спогадає хто про справедливість святу?
Ну а вона, хоч мовчить, про минулі й сьогоднішні вчинки

Знає. Наспіє пора – прийде й рахунок подасть.

οὕτω δημόσιον κακὸν ἔρχεται οἰκάδ' ἐκάστωι·

αὐλαιοι δ' ἐτ' ἔχειν οὐκ ἐθέλουσι θύραι

ὑψηλὸν δ' ὑπὲρ ἔρκος ὑπέρθορεν ... (3, 27-29) –

Так всенародне лихо прийде до кожного дому,

Двері вже не хочуть зупинити його,

Перестрибне воно через високу огорожу.

Тому і наш час повчально звучить художнє слово Солона, яким він намагався відповісти на злободенні запити сучасності і яке вирішувало на той час важливі проблеми, що зберігали свою значущість упродовж усього періоду розквіту грецької демократії і не втратили своєї актуальності і для сучасних держав із демократичним суспільним ладом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Антична література*. Хрестоматія / Упорядн. О.І.Білецький. – К., 1968. – 611 с.

2. *Аристотель*. Афинская полития / Пер. С.И. Радцига. – М.-Л., 1937. – 208 с.

3. *Гриневич К.Э.* Солон. Исследовательский этюд из истории Афин VI в. до н. э. // Учен. зап. Томского ун-та. – № 4. – 1946. – С. 54-74; №6. – 1947. – С. 11-34.

4. *Диоген Лаэртский*. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский. – М., 1979. – 620 с.

5. *Доватур А.И.* Наследственная вина в представлении Солона, Феогнида, Эсхила // Язык и литература античного мира. – Л., 1977. – С. 36-45.

6. *Звонська Л.Л.* Рецепція мовно-культурної спадщини античності каппадокійською школою патристики // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2008. – Вип.26. – Кн.1. – С. 352-356.

7. *Зельин К.К.* Борьба политических группировок в Аттике в VI в. до н. э. / К.К.Зельин. – М., 1964. – 272 с.

8. *Либан Н.Н.* Социальные противоречия в Аттике VII – VI вв. до н. э. в ходе становления государства // Древний Восток и античный мир. – М., 1972. – С. 95-109.

9. *Мегела І.П.* Історія давньогрецької літератури / І.П.Мегела. – К., 2007 – 334 с.

10. *Мегела І.П., Левко О.В.* Давньогрецька класична лірика. Антологія / І.П. Мегела, О.В Левко. – К., 2006. – 400 с.

11. *Плутарх*. Избранные биографии // Пер. под. ред. С.Я.Лурье. – М.-Л., 1941. – 740 с.

12. *Ярхо В.Н., Полонская К.П.* Античная лирика / В.Н. Ярхо, К.П. Полонская. – М., 1967.

Звонская Л.Л., д.филол.н., проф.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПОЭЗИЯ СОЛОНА В ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКОМ ИЗМЕРЕНИИ

В статье исследуется поэтическое наследие Солон как общественно-политического деятеля Афин периода формирования демократии, рассматриваются вербальные средства манифестации гражданских, философских и этических идей поэта.

Ключевые слова: *Солон, афинская демократия, древнегреческая лирика, элегия, ямб, лингвопрагматика.*

Zvonska L., Dr. of Philol. Sc., Prof.

THE POETRY OF SOLON IN LINGUOPRAGMATIC ASPECT

The article examines the poetic heritage of Solon as a socio-political statesman of Athens during the period of formation of the democracy, highlights verbal means of manifestation for civil, philosophical and ethical ideas of the poet.

Keywords: *Solon, the Athens democracy, Greek lyric poetry, elegy, iambus, linguopragmatism.*